

Prof. habil. dr. Vytautas NEKROŠIUS
Lietuvos teisės instituto
vyriausiasis mokslo darbuotojas

Dr. Kristina PRANEVIČIENĖ
Lietuvos teisės instituto
mokslo darbuotoja

PILIETYBĖ KAIP TEISINGUMĄ SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE PAGAL EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ PAGRINDŽIANTIS KRITERIJUS¹

Straipsnyje analizuojamas pilietybės kriterijus, kaip pagrindas nustatant teisingumą santuokos nutraukimo bylose, kurios nagrinėjamos pagal 2003 m. lapkričio 27 d. Europos Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo. Autoriai siekia atsakyti į klausimą, kodėl praktiškai vien tik bylose, kylančiose iš šeimos teisinių santykių, pilietybės kriterijus yra savarankiškas teismų jurisdikcijos nustatymo pagrindas, o kitose civilinėse bylose Europos Sąjungos civiliniame procese šis kriterijus neturi jokios reikšmės. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, identifikuojamos pagrindinės problemos, kylančios nagrinėjant santuokos nutraukimo bylas, kurios turi Europos Sąjungos elementą, siūlomi jų sprendimo būdai.

ĮVADAS

Nei 1968 m. priimta Briuselio konvencija², nei jos pagrindu priimtas 2000 m. gruou-

¹ Šis straipsnis buvo parengtas remiantis medžiaga, surinkta įgyvendinant ES Teisingumo programos lėšomis finansuojamą tarptautinį projektą „ES teisėjų mokymai dėl „Briuselio IIa“ reglamento: nuo Pietų iki Rytų“.

² 1968 m. buvo priimta Briuselio konvencija (1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters (consolidated version) // Official Journal, C 27, 26/01/1998, p. 1–33). 1968 m. Briuselio konvencija buvo taikoma tarp valstybių narių iki tol, kol įsigaliojo 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 (reglamentas „Briuselis I“).

džio 22 d. Europos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo³ (toliau vadinama – reglamentas „Briuselis I“) bei naujoji jo redakcija – Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁴ (toliau vadinama – reglamentas „Briuselis Ia“) nereglementavo ir nereglementuoja bylų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, tarp jų ir santuokos nutraukimo bylų, nagrinėjimo ypatumų. Tiesa, bylos dėl išlaikymo pateko į reglamento „Briuselis I“ taikymo sritį, tačiau tik tol, kol įsigaliojo 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (toliau vadinama – Išlaikymo reglamentas)⁵. Taigi laikotarpiu iki 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (toliau vadinama – reglamentas „Briuselis II“)⁶ įsigaliojimo ir jį pakeitusio 2003 m. lapkričio 23 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo⁷ (toliau – reglamentas „Briuselis Iia“) įsigaliojimo minėtoje srityje egzistavo teisinio reguliavimo spraga. Dėl šios priežasties dar Briuselio konvencijos galiojimo metu buvo nuspręsta imtis priemonių minėtai spragai užpildyti. Tuo tikslu 1998 m. gegužės 28 d. buvo priimta konvencija „Dėl jurisdikcijos bei teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo šeimos bylose“⁸. Tiesa, ši konvencija taip niekada ir neįsigaliojo, tačiau jos

³ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // Oficialusis leidinys, L 12, 16/01/2001, p. 42–64.

⁴ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

⁵ 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje // Oficialusis leidinys, L 7, 10/01/2009, p. 1–79.

⁶ 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo // Oficialusis leidinys, L 160, 30/06/2000, p. 19–36.

⁷ 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 // Oficialusis leidinys, L 338, 23/12/2003, p. 243–271.

⁸ Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy. Pod red. A. Wróbla. Zakamycze, 2005, p. 643. 1998 m. gegužės 28 d. valstybės narės pasirašė konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su

nuostatos buvo perkeltos į reglamentą „Briuselis II“ (EB Nr. 1347/2000). Pastarojo reglamento priėmimas turėjo labai didelę reikšmę suvienodinant tarptautinio teisingumo klausimus minėtų kategorijų bylose bei palengvinant šiose bylose priimtų teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo procedūras. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Europos Sąjungos institucijų veikla siekiant aptariamą sritį padaryti maksimaliai efektyvią buvo labai intensyvi per pastaruosius metus. Tai įrodo jau vien tas faktas, kad, praėjus vos keleriems metams po reglamento „Briuselis II“ įsigaliojimo, priimamas naujas reglamentas šia tema – „Briuselis IIA“. Reglamentas „Briuselis IIA“ formaliai įsigaliojo 2004 m. rugpjūčio 1 d., o didžioji normų dalis – 2005 m. kovo 1 d. Reglamentas „Briuselis IIA“ panaikino reglamento „Briuselis II“ galiojimą. Ir nors reglamente „Briuselis IIA“ perimamos principinės reglamento „Briuselis II“ nuostatos, tačiau tuo pat metu jame atsiranda gana daug esminių naujovių (naujai sureguliuoti tėvų atsakomybės ir vaikų grobimo klausimai; žengiamas rimtas žingsnis link visiško egzektatūros atsisakymo vaikų grobimo bylose bei bylose dėl bendravimo teisių)⁹. Kalbant apie teisingumo klausimų sprendimą reglamente, atkreiptinas dėmesys į tai, jog, skirtingai nei reglamente „Briuselis I“, čia apsiribojama tik tarptautinio teisingumo nustatymu, teritorinio teisingumo klausimų sprendimą paliekant atitinkamos valstybės narės *lex fori*. Be to, „Briuselis IIA“ nėra taikomas Danijai. Pažymėtina, kad reglamento „Briuselis IIA“ taikymo sritis, augantis bylų, kuriose taikomas šis reglamentas, kiekis, taip pat ir didėjantis Europos Sąjungoje sukuriamų mišrių santuokų skaičius lėmė tai, kad Europos Sąjungos institucijoms jau nevalia nekreipti dėmesio į egzistuojančius reglamento „Briuselis IIA“ trūkumus ir būtina imtis veiksmų tobulinti jo nuostatas. 2016 m. birželio 30 d. Europos Komisija paskelbė reglamento „Briuselis II ter“ pasiūlymą¹⁰, kuris skirtas pakeisti dabar galiojantį „Briuselis IIA“ reglamentą. Vis dėlto, kol Europos Sąjungos institucijos galutinai nepatvirtino naujosios „Briuselis II ter“ redakcijos, visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, išskyrus Daniją, visa apimtimi galioja reglamentas „Briuselis IIA“.

santuoka, pripažinimo bei vykdymo (dar žinomą kaip konvenciją „Briuselis II“) ir Protokolą dėl jos aiškinimo Europos Teisingumo Teisme (paskelbta Oficialiajame leidinyje, C 221, 16/07/1998). Konvencija neįsigaliojo, kadangi valstybės narės jos neratifikavo.

⁹ *Marianne A. Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSU und autonomen IZPR/IPR // IPRax, 2006, Heft 2, p. 82.*

¹⁰ Europos Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija), COM (2016) 411 final, 30.06.2016. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0411&from=EN>>.

I. REGLAMENTO „BRIUSELIS IIA“ REGULIAVIMO DALYKAS

Reglamento „Briuselis IIA“ reguliavimo dalykas yra apibūdintas reglamento 1 straipsnyje, taip pat kai kuriuose kituose straipsniuose, skirtuose reglamentuoti šio teisės akto santykį su kitais tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais. Remiantis reglamento „Briuselis IIA“ pirmojo straipsnio a ir b punktais, reglamentas, nepriklausomai nuo teisenos bei teismo rūšies, yra taikomas visoms civilinėms byloms, susijusioms su:

a) santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) bei santuokos pripažinimu negaliojančia arba

b) tėvų pareigų skyrimu, naudojimosi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu (atkreiptinas dėmesys į tai, jog šis punktas, skirtingai nuo reglamento „Briuselis II“, taikomas nepriklausomai nuo to, ar egzistuoja čia išvardytų bylų ryšys su bylomis, nurodytomis a punkte). Svarbu tai, jog antrojoje aptariamojo straipsnio dalyje pateikiamas šiame punkte nurodytų bylų plečiamasis aiškinimas. Taigi tai yra bylos, susijusios su globos ir bendravimo teisėmis; globos, rūpybos ir panašiomis institucijomis; asmens ar institucijos, atsakingos už vaiko asmenį ar turtą, skyrimu ir funkcijomis, atstovavimu vaikui; vaiko paskyrimu į šeimą (šeimyną) ar globos instituciją; vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su vaiko turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu.

Šiame straipsnyje analizuosime tik klausimus, susijusius su bylomis dėl santuokos nutraukimo, separacijos bei santuokos pripažinimo negaliojančia ir tik tiek, kiek jie yra susiję su pilietybės kaip teismų jurisdikciją pagrindžiančiu kriterijumi.

Reikėtų pritarti literatūroje reiškiamai nuomonei, kad šiuo atveju kalbama apie tas kategorijas bylų, kurių dalykas yra santuokos (ar susijusių su santuoka) teisinių santykių nutraukimas arba jų „susilpninimas“¹¹. Sąvoka „santuokos nutraukimas“ turėtų būti suvokiama kaip civilinių šeimos teisinių santykių nutraukimas, grindžiamas sutuoktinių bendro gyvenimo trūkumais (spragomis), atsiradusiais santuokos metu, ir turintis *ex nunc* poveikį¹². Sąvoka „separacija“ apima formalizuotą sutuoktinių atskyrimo procesą teisme arba kitoje institucijoje, kurio tikslas yra santuokinių ryšių susilpninimas, tačiau ne jų panaikinimas. Į separacijos sąvoką nepatenka faktinis gyvenimas skyrium, net ir tuo atveju, jeigu nacionaliniai įstatymai numato tokio gyvenimo teisinės pasekmės¹³. Sąvoka „santuokos pripažinimas negaliojančia“ apima visus procesus, kuriais siekiama panaikinti santuoką dėl to, kad ją sudarant buvo pažeistos jos sudarymo sąlygos. Ši sąvoka apima procesus, turinčius tiek *ex tunc*, tiek ir *ex nunc* poveikį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėta sąvoka neapima santuokos pripažinimo negaliojančia po vieno

¹¹ Stosowanie prawa, 2005, p. 645.

¹² Rauscher T. Europäisches Zivilprozessrecht. Muenchen, 2004, p. 535.

¹³ Ten pat.

ar abiejų sutuoktinių mirties¹⁴. Reglamento 1 dalies a punktas neįvardija bylų dėl santuokos pripažinimo egzistuojančia arba neegzistuojančia. Nors teorijoje šiuo klausimu ir yra ginčijamasi, manytume, jog verta pritarti doktrinoje išsakomai nuomonei, kad šios kategorijos bylos turėtų patekti į a punkto veikimo sferą, nepriklausomai nuo to, ar procese siekiama pozityvaus (santuokos pripažinimas egzistuojančia) ar negatyvaus (santuokos pripažinimas neegzistuojančia) sprendimo poveikio¹⁵. Nekyla jokių abejonių dėl to, kad reglamentas „Briuselis IIa“ netaikomas turtinio pobūdžio šeimos ginčams¹⁶ (išlaikymo pareigos tarp sutuoktinių, bendrosios nuosavybės padalijimas ir pan.) – tai kitų Europos Sąjungos teisės aktų reguliavimo sfera. Kaip antai ginčams dėl išlaikymo prievolių spęsti skirtas 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje¹⁷, o jurisdikcijos, taikytinos teisės ir teismo sprendimų sutuoktinių turto teisinių režimų klausimams, teismo sprendimų pripažinimui ir vykdymui yra priimtas naujas teisės aktas – 2016 m. birželio 24 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/1103¹⁸, kuris visa apimtimi bus taikomas nuo 2019 m. sausio 29 d. Sąvoka „santuoka“ reglamente „Briuselis IIa“ suprantama „klasikine“ prasme, t. y. suprantama kaip skirtingų lyčių asmenų monogaminė sąjunga, įforminta įstatymų nustatyta tvarka. Tokiu būdu neformali nors ir skirtingų lyčių asmenų sąjunga (pvz., konkubinatas), neturinti klasikinės santuokos bruožų, nėra traktuojama kaip santuoka reglamento prasme¹⁹. Tad ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁰ 3.229 straipsnyje numatytas partnerystės institutas neturėtų būti traktuojamas kaip santuoka. Kita vertus, santuoka reglamento prasme taip pat yra pripažįstama neformali vyro ir moters sąjunga, jeigu atitinkamos valstybės teisė traktuoja ją kaip santuoką (pvz., pagal islamo teisę konkludentiniais veiksmais sudaryta santuoka bus pripažįstama reglamento prasme)²¹.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Stosowanie prawa, 2005, p. 646.

¹⁶ 2017 m. birželio 14 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo nutartis byloje *Todor Iliev prieš Blagovesta Ilieva*, bylos Nr. C-67/17, 31 pastraipa.

¹⁷ 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje // Oficialusis leidinys, L 7, 10/01/2009, p. 1–79.

¹⁸ 2016 m. birželio 24 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/1103 // Oficialusis leidinys, L 183, 08/07/2016, p. 1–28.

¹⁹ Stosowanie prawa, 2005, p. 646.

²⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

²¹ *Rauscher T.*, 2004, p. 806.

II. BENDROSIOS TARPTAUTINIO TEISMINGUMO NUOSTATOS

Imperatyvių tarptautinio teisingumo taisyklių įtvirtinimas, kaip ir reglamento „Briuselis I“ atveju, yra būtina sąlyga atsisakant teisingumo kontrolės sprendimų pripažinimo ir vykdymo etape. Todėl nenuostabu, kad reglamente „Briuselis I“ pradėta tendencija yra nuosekliai tęsiama ir reglamente „Briuselis IIa“. Be to, teisingumo taisyklių įtvirtinimu reglamente bei jų susiejimu su atsakovo buvimo vieta taip pat siekiama ir atsakovo pozicijų gynimo bei jo padėties teisinio tikrumo užtikrinimo.

Santykinai siaura reglamento taikymo sritis sąlygojo tai, kad jame, kitaip nei reglamente „Briuselis I“, reguliuojami tarptautinio teisingumo klausimai. Reglamente nėra išskiriamas nei bendrasis teisingumas, nei specialios jo rūšys. Čia tiesiog įvardijami konkrečių, į reglamento taikymo sferą patenkančių kategorijų bylų teisingumo klausimai (bylos, kylančios iš santuokos teisinių santykių; tėvų atsakomybės). Reglamente taip sprendžiami kai kurie kiti su tarptautinio teisingumo institutu susiję klausimai – taisyklės, reglamentuojančios bylos teisingumo konkrečios valstybės teismui tyrimą, paties proceso leistinumą; atvejus, kai byla inicijuojama kelių skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių teismuose.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog reglamente ginčo šalies pilietybė praktiškai neturi jokios reikšmės. Kur kas didesnę reikšmę, sprendžiant teisingumo klausimus, turi reglamente vartojama „nuolatinė (įprastinė) gyvenamoji vieta“²². Nuolatinės gyvenamosios vietos sąvoka yra autonominio aiškinimo dalykas. Skirtingai nuo gyvenamosios vietos sąvokos, nuolatinė gyvenamoji vieta apibūdina tam tikrą faktiškai susiklosčiusią situaciją. Doktrinoje pripažįstama, jog asmens registracijos buvimas nėra privaloma sąlyga nei nuolatinės gyvenamosios vietos patvirtinimui, nei jos paneigimui. Lygiai taip pat neturėtų būti pripažįstama, kad asmens nuolatinė gyvenamoji vieta yra konkrečioje valstybėje, kai, pavyzdžiui, asmuo joje būdamas padarė nusikaltimą ir atlieka bausmę²³. Kita vertus, teigiama, jog esminis bruožas, apibūdinantis nuolatinę asmens gyvenamąją vietą, yra tas, kad asmuo ją traktuoja kaip centrinę savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vietą²⁴.

Reglamente „Briuselis IIa“ yra reguliuojami išimtinai tik tarptautinio teisingumo klausimai, tuo tarpu teritorinį teisingumą nulemia konkrečios valstybės narės nacionalinė teisė. Jeigu valstybė narė nenumato, kokiam teismui yra teisingos šios bylos, turėtų vadovautis taisykle, jog ieškinys yra teisingas valstybės narės sos-

²² Geimer R. Internationales Zivilprozessrecht. Koeln, 2005, p. 430.

²³ Geimer R., 2005, p. 786.

²⁴ Ten pat, p. 787.

tinės teismui²⁵. Kalbant apie tarptautinį teisingumą reglamentuojančias taisykles, taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad reglamentas šalims draudžia susitarti dėl teisingumo minėtų kategorijų bylose.

III. PILIETYBĖS KRITERIJUS

Kalbant apie pilietybės kriterijų kaip kriterijų, pagrindžiantį šalies pilietybės valstybės teismų kompetenciją nagrinėti konkretų ginčą, tarptautiniame civiliniame procese galima būtų išskirti kelis požūrius. Vokietijoje pilietybės kriterijus neturi jokios reikšmės teisingumui pagrįsti, išskyrus bylas dėl asmens statuso (veiknumas ir pan.). Tuo tarpu Prancūzijos civilinis kodeksas įtvirtina vadinamąją piliečių teisę į teisminę gynybą, kuri reiškia Prancūzijos piliečio teisę pareikšti ieškinį Prancūzijos teisme nepriklausomai nuo to, kur yra atsakovo gyvenamoji vieta²⁶. Kalbant apie Europos Sąjungos civiliniame procese įtvirtintas tarptautinio teisingumo taisykles, galima drąsiai teigti, kad yra pasirinktas „vokiškasis“ variantas, kai šalies pilietybė teisingumo nustatymui praktiškai neturi jokios reikšmės, išskyrus labai nežymias išimtis, susijusias su šeimos bylomis.

Nors nuolatinė (įprastinė) gyvenamoji vieta, kaip jau buvo minėta, turi esminę reikšmę nustatant bylos teisingumą, tačiau, kita vertus, reglamentas „Briuselis IIa“ yra vienas iš nedaugelio ES civilinio proceso šaltinių, pagal kurį, sprendžiant dėl bylos teisingumo, tam tikrais atvejais svarbi ir šalių (šalies) pilietybė. Neabejotinai pilietybės kriterijus yra svarbus sprendžiant klausimus dėl santuokos nutraukimo, separacijos ar pripažinimo negaliojančia. Šiuo požūriu reglamentas nėra kokios nors naujovė. Šis kriterijus sprendžiant santuokos klausimus yra numatytas tiek Lietuvos sudarytose dvišalėse teisinės pagalbos sutartyse, tiek ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse²⁷ (toliau vadinama – CPK) įtvirtintoms tarptautinio civilinio proceso nuostatoms. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 27 straipsnio pirmojoje dalyje vienareikšmiškai teigiama, jog, nagrinėjant santuokos nutraukimo bylas, yra kompetentingos įstaigos ir taikomi įstatymai tos Susitariančiosios Šalies, kurios piliečiais sutuoktiniai buvo paduodami pareiškimą. Jeigu sutuoktinių gyvenamoji vieta yra kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, tai kompetentingos ir šios Susitariančiosios Šalies įstaigos. To paties straipsnio antrojoje dalyje sakoma, kad jeigu paduodant pareiškimą nutraukti santuoką vienas iš sutuoktinių yra vienos

²⁵ Ten pat, p. 785.

²⁶ *Geimer R.*, 2005, p. 395.

²⁷ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

Susitariančiosios Šalies, o antrasis – kitos Susitariančiosios Šalies pilietis ir vienas iš jų gyvena vienos Šalies, o antrasis – kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, kompetentingos abiejų Susitariančiųjų Šalių įstaigos. Taigi, kaip matome, pilietybė tarptautinės santuokos nutraukimo klausimu užima labai svarbią vietą, kadangi tik šio kriterijaus pakanka siekiant pagrįsti bylos teisingumą. Atkreiptinas dėmesys, kad cituota sutarties nuostata iš esmės yra tipinė ir randama praktiškai visose Lietuvos Respublikos sudarytose tokio tipo dvišalėse teisinės pagalbos sutartyse.

Pilietybės kriterijus išlieka svarbus ir tais atvejais, kai sprendžiant santuokos nutraukimo bylą su tarptautiniu elementu teismas turi taikyti CPK (kadangi tarp šalių nėra sudaryta dvišalės teisinės pagalbos sutartis arba ji nėra ES narė). CPK 784 straipsnio pirmojoje dalyje sakoma, kad „Lietuvos Respublikos teismams yra teisingos šeimos bylos, jeigu nors vienas iš sutuoktinių yra Lietuvos Respublikos pilietis <...>“. Tad santuokos nutraukimo bylose pilietybės kriterijus pats savaime yra pakankamas atitinkamos valstybės teismų kompetencijai pagrįsti. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ši CPK nuostata yra pažodžiui perimta iš Lenkijos civilinio proceso kodekso 1100 straipsnio, kurio komentare teigiama, kad Lenkijos piliečio byla dėl santuokos nutraukimo gali būti nagrinėjama Lenkijos teismuose neatsižvelgiant į jo gyvenamąją vietą²⁸. Taikant lyginamąjį mokslinį tiriamąjį metodą būtų sunku paaiškinti, kodėl dvi identiškos nuostatos turėtų būti taikomos skirtingai, net ir tuo atveju, kai šios nuostatos yra skirtingų valstybių įstatymuose.

Analogiška situacija yra ir „Briuselis IIa“ reglamente, kurio 3 straipsnio b dalyje nustatyta, kad jurisdikciją spręsti santuokos nutraukimo klausimą taip pat turi tos valstybės narės teismai, kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurioje yra abiejų sutuoktinių domicilė. Pilietybės kriterijumi valstybės narės teismų jurisdikcija gali būti pagrindžiama ir tais atvejais, kai valstybės, į kurią kreipiamasi, pilietybę turi tik vienas iš sutuoktinių. Tačiau tokiu atveju reglamento 3 straipsnio a dalies 6 punktą jau reikalauja papildomos sąlygos – kad pareiškimo padavimo momentu proceso valstybėje būtų ieškovo nuolatinė gyvenamoji vieta ir ji šioje valstybėje būtų ne trumpiau kaip šešis mėnesius iki pareiškimo padavimo. Šešių mėnesių terminas nustatytas siekiant pagrįsti tvirtesnę ryšį tarp proceso šalies ir jo pilietybės valstybės.

Kodėl pilietybės kriterijus šeimos bylose (ypač kalbant apie santuokos nutraukimo, separacijos ir pripažinimo negaliojančia bylas) yra toks svarbus? Atsakant į šį klausimą reikėtų kiek plačiau paanalizuoti pačios pilietybės prigimtį. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1994 m. balandžio 13 d. nutarime pilietybę apibūdino taip: „Pilietybė yra nuolatinis asmens politinis, teisinis ryšys su konkrečia valstybe, grindžiamas abipusėmis teisėmis bei pareigomis ir iš jų išplaukiančiu

²⁸ *Erecinski T., Ciszewski J.* Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Warszawa, 2004, p. 35.

savitarpio pasitikėjimu, ištikimybe bei gynyba.²⁹ Būtent tai, kad piliečio ir valstybės teisinis ryšys yra nuolatinis (nepertraukiamas), leidžia atskirti šį ypatingą teisinį ryšį nuo teisinio ryšio, susidarancio tarp valstybės ir joje nuolat ar laikinai gyvenancio užsieniečio ar asmens be pilietybės: kai užsienietis ar asmuo be pilietybės išvyksta iš valstybės, jo teisinis ryšys su valstybe nutrūksta. Kai į kitą valstybę išvyksta pilietis, jo teisinis ryšys su valstybe, kurios piliečiu jis yra, išlieka³⁰. Tad, kaip matome, pilietybė yra pastovus asmens ir valstybės santykis, kuris nepriklauso nuo piliečio gyvenamosios vietos. Šis santykis yra grindžiamas tarpusavio teisėmis ir pareigomis. Valstybės įsipareigojimas tam tikrais atvejais išnagrinėti teismuose savo valstybės piliečio pareikštą ieškinį yra viena iš įsipareigojimų savo piliečiui rūšių, nors ir labai specifinė. Valstybė tokio pobūdžio įsipareigojimus savo piliečiams prisiima tik ypatingais atvejais, kurie paprastai siejami su valstybės *iuris imperii* bei suverenumu. Kaip akivaizdžiai rodo tiek tarptautinio, tiek ir Europos Sąjungos civilinio proceso raidos tendencijos, pilietybės kriterijus, lemiantis atitinkamos valstybės teismų kompetenciją nagrinėti civilinį ginčą, praktiškai prarado savo reikšmę. Todėl šiam kriterijui pagrįsti turi būti konstatuotos „ypatingos“ aplinkybės, kurios turi būti grindžiamos bazinėmis konstitucinėmis vertybėmis, tiesiogiai „įsiterpiančiomis“ į pilietybės, kaip tarpusavio įsipareigojimų, teisinį santykį. Ar galima pagrįstai konstatuoti šių „ypatingų“ aplinkybių visumą santuokos nutraukimo byloje? Siekiant atsakyti į šį klausimą pirmiausia būtina atsakyti, ar santuoka ir šeima apskritai yra konstitucinės vertybės?

Lietuvos Respublikos Konstitucijos³¹ 38 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“; 2 dalyje nustatyta: „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime³² konstatavo, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos išreiškia valstybės įsipareigojimą įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad šeima, taip pat motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas³³, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas³⁴),

²⁹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 29-524.

³⁰ Ten pat.

³¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³² Valstybės žinios, 2011, Nr. 118-5564.

³³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 49-1424.

³⁴ Valstybės žinios, 2004, Nr. 38-1236.

ir kad Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalyse yra įtvirtinti bendriausio pobūdžio konstituciniai principai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas³⁵).

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnyje taip pat įtvirtinta konstitucinė šeimos, santuokos ir tėvystės apsauga (santuoka, kaip vyro ir moters sąjunga, šeima ir tėvyste rūpinasi bei saugo Lenkijos Respublika).

Vokietijos Pagrindinio Įstatymo (vok. *Grundgesetz*) 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad santuoka ir šeima yra ypač ginama valstybės.

Latvijos Konstitucijos 110 straipsnyje taip pat yra įtvirtintas valstybės įsipareigojimas ginti ir remti santuoką bei šeimą.

Atitinkamų nuostatų rasime beveik visose ES valstybių narių konstitucijose, todėl nekyla jokių abejonių, kad santuokos bei šeimos reikalai užima ypatingą vietą ES valstybių narių konstitucinių vertybių skalėje. Tad santuokos ir šeimos institutų konstitucinė svarba visose be išimties ES valstybėse narėse suponavo aiškų ir nedviprasmišką poreikį suteikti valstybės narės piliečiui galimybę sprendžiant šeiminių ginčą tam tikrais atvejais kreiptis į savo pilietybės valstybės narės teismus. Todėl pilietybė, kaip savarankiškas kriterijus konkrečios valstybės teismų jurisdikcijai pagrįsti, santuokos nutraukimo bylose išsaugo savarankišką reikšmę, kartu per šį kriterijų ir yra realizuojama valstybės konstitucinė pareiga rūpintis santuoka bei šeima, taip pat ginti savo piliečius.

IV. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA

Analizuojant reglamento „Briuselis IIa“ galiojimo laikotarpiu susiformavusią Lietuvos teismų praktiką bylose dėl santuokos nutraukimo, kai yra Europos Sąjungos elementas, matyti, kad ginčo šalių pilietybė vis dėlto nėra lemiamas veiksnys nustatant bylos teisingumą. Kaip antai Vilniaus apygardos teismas nagrinėjo civilinę bylą dėl santuokos nutraukimo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo jiems priteisimo pagal Lietuvos Respublikos piliečio ieškinį atsakovei Lenkijos pilietei³⁶. Atsakovė atsikirdama į ieškovo ieškinį nurodė teismui, kad ji pati ir šalių vaikai yra Lenkijos piliečiai, ir pažymėjo, kad nuo 2001 metų visa šeima nuolat gyvena Lenkijoje, todėl vadovaujantis reglamentu „Briuselis IIa“ santuokos nutraukimo byla turi būti nagrinėjama Lenkijos teisme. Pirmosios instancijos teismas atsakovės prašymą tenkino iš dalies ir nutarė kreiptis į Liublino rajono teismą dėl jurisdikcijos perėmimo

³⁵ Ten pat.

³⁶ 2012 m. gegužės 18 d. Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje *P. G. prieš A. G.*, bylos Nr. 2S-1039-464/2012.

pagal reglamento „Briuselis IIa“ 15 straipsnį bei atsisakė jurisdikcijos nagrinėti bylą. Ieškovas apskundė pirmosios instancijos teismo nutartį atskiruoju skundu ir išdėstė argumentus, kad Lietuvos teismai turėtų nagrinėti šalių santuokos nutraukimo bylą. Apeliantas nurodė, kad jo asmeniniai, socialiniai ir ekonominiai interesai yra Lietuvoje, o ne Lenkijoje, taip pat akcentavo, kad **ieškovas ir jo nepilnametės dukros yra Lietuvos piliečiai**. Jis taip pat pabrėžė, kad Lietuvos Respublika ir Lenkijos Respublika yra Europos Sąjungos valstybės narės, tai nagrinėjamoje byloje aktualus yra reglamento „Briuselis IIa“ normų, nustatančių jurisdikcijos taisykles, taikymas. Pagal šio teisės akto II skyriaus 1 skirsnio 3 straipsnį byloje, susijusiose su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ir santuokos pripažinimu negaliojančia, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje narėje, kurios teritorijoje yra sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta arba buvo sutuoktinių paskiausia nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu vienas iš sutuoktinių joje tebegyvena, arba yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyvena ne trumpiau kaip metus iki pareiškimo padavimo, arba yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyvena ne trumpiau kaip šešis mėnesius iki pareiškimo padavimo **ir yra atitinkamos valstybės narės pilietis**.

Apeliacinės instancijos teismas apelianto atskirąjį skundą tenkino iš dalies ir paliko ieškinį nenagrinėtą. Teismas ypač pabrėžė, kad civilinės bylos teisingumas konkrečiam teismui yra tinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlyga. Teisingumo taisyklių laikymasis yra viena pagrindinių sąlygų užtikrinti asmens teisę į teisminę gynybą, nes jų nepaisymas gali lemti civilinio proceso teisės principų pažeidimą bei užkirsti kelią civilinio proceso tikslų įgyvendinimui. Remiantis CPK 381 straipsnio 1 dalimi, ieškinys dėl santuokos nutraukimo pareiškiamas apylinkės teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą. Jei ieškovas turi kartu su juo gyvenančių nepilnamečių vaikų, ieškinys dėl santuokos nutraukimo gali būti taip pat pareikštas apylinkės teismui pagal ieškovo gyvenamąją vietą. Minėta teisės norma siekiant apsaugoti asmens, su kuriuo gyvena nepilnametis vaikas, kaip silpnesnės šalies interesus, suteikia jam teisę pasirinkti teismą, į kurį būtų kreiptasi dėl santuokos nutraukimo, tačiau su sąlyga, kad ieškovo ir jo nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta yra pasirinkto teismo teritorijoje.

Vilniaus apygardos teismas šioje byloje **atkreipė dėmesį į pilietybės kriterijų**, konstatuodamas, kad atsakovė yra Lenkijos pilietė, kurią su minėta valstybe sieja glaudūs socialiniai, ekonominiai ryšiai. Atsakovė Lenkijoje yra įgijusi nekilnojamojo turto, turi darbinių santykių. Abi atsakovės dukros taip pat yra gimusios Lenkijoje, tai patvirtina mergaičių asmens dokumentai, be to, jų lenkiškuose dokumentuose ir gyvenamoji vieta įvardyta esanti būtent Lenkijoje. Atsižvelgdamas į bylos aplinkybių visumą, teismas konstatavo, jog atsakovės bei šalių nepilnamečių vaikų nuolatinė gyvenamoji vieta yra ne Lietuvoje, o Lenkijoje, dėl to byla neteisinga Lietuvos Respublikos teismams. Be kita ko, teismas atsižvelgė ir į pilietybės kriterijų. Tačiau

akivaizdu, kad analizuotoje byloje vien tik pilietybės kriterijus pavieniui nebūtų nulėmęs bylos teisingumo Lenkijos teismams. Teismas turi vertinti visumą reikšmingų aplinkybių ir kriterijų, padedančių tinkamai nustatyti bylos teisingumą. Tai ir šalių bei jų vaikų įprastinė gyvenamoji vieta, socialiniai, ekonominiai ryšiai bei kitos sąsajos, patvirtinančios egzistuojant ryšį su konkrečia valstybe³⁷.

Apeliacinės instancijos teismo nutarties kertine ašimi buvo argumentas, kad jurisdikcijos taisyklė pagal vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą bei reglamento „Briuselis IIa“ 1 straipsnis, apibrėžiantis jo taikymo sritį (t. y. bet kokio pobūdžio civilinėms byloms, susijusioms su santuokos nutraukimu ir tėvų pareigų skyrimu), yra pagrindas išvada susiformuoti, kad byla priklauso Lenkijos teismų jurisdikcijai. Taigi matyti, kad ginčo šalių pilietybė vis dėlto nėra lemiamas kriterijus nuspręsti dėl bylos teisingumo.

Gerokai paprasčiau sprendžiamos situacijos, kai abu sutuoktiniai, pageidaujantys nutraukti santuoką, yra vienos tos pačios valstybės piliečiai. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas vienoje iš bylų aiškiai nurodė, kad 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo“, panaikinancio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, 3 straipsnio 1 dalies b punktu nustatyta, kad bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje, kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai. Esant nurodytam reglamentavimui, apeliacinės instancijos teismas pažymi, kad abiejų sutuoktinių pilietybės kriterijus yra pakankamas civilinės bylos dėl santuokos nutraukimo jurisdikciją priskirti tos valstybės, t. y. Lietuvos, teismams³⁸. Taigi, jei santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių bendru sutarimu ir abu jie yra vienos Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, bylos teisingumas neabejotinai gali būti grindžiamas išimtinai pilietybės kriterijumi.

Sudėtingiau yra tais atvejais, kai kyla šalių ginčas dėl santuokos nutraukimo ir šalys, pageidaujantys nutraukti santuoką, turi nepilnamečių vaikų. Tokiais atvejais ginčo šalių ir net jų vaikų vienodos pilietybės nebus lemiamas kriterijus bylos teisingumui pagrįsti, o esminę reikšmę turės vaiko nuolatinė (įprastinė) gyvenamoji vieta. Šiaulių apylinkės teismas, nagrinėdamas Lietuvos piliečių ginčą dėl santuokos nutraukimo ir nepilnamečio sūnaus gyvenamosios vietos nustatymo, pabrėžė, kad nors nagrinėjamu atveju abiejų sutuoktinių pilietybės kriterijus yra pakankamas civilinės bylos dėl santuokos nutraukimo jurisdikciją priskirti tos valstybės teismams (reglamento „Briuselis IIa“ 3 str. 1 d. b p.), tačiau šioje byloje pareikšti reikalavimai ne tik dėl santuokos nutraukimo, bet ir dėl tėvų pareigų. Todėl remiantis reglamento „Briuselis IIa“ 8 straipsniu, bylų, susijusių su tėvų pareigomis vaikui, jurisdikciją

³⁷ Ten pat.

³⁸ 2015 m. rugsėjo 1 d. Panevėžio apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-552-198/2015.

turi tos valstybės teismai, kurioje yra vaiko nuolatinė (įprastinė) gyvenamoji vieta. Jurisdikcijos pagrindai, susiję su tėvų pareigų įgyvendinimu, nustatyti reglamente „Briuselis IIa“, yra suformuluoti labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų, kuris reiškia tai, kad jurisdikcija pirmiausia turėtų priklausyti vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybei narei, išskyrus tam tikrus vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo atvejus arba pagal tėvų pareigų turėtojų susitarimą (reglamento „Briuselis IIa“ preambulės 12 punktą). Vadinasi, pagrindinis šios kategorijos bylų teisingumą nusakantis kriterijus yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta. Vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos, kuri sutampa ir su ieškovės gyvenamąja vieta, kriterijaus taikymas, nustatant jurisdikciją, garantuoja teisinį aiškumą. Kadangi tiek ieškovė su sūnumi, tiek atsakovas gyvena Airijoje, šalių sūnaus išlaikymo ir bendravimo su sūnumi klausimai yra sprendžiami Airijos institucijose, todėl byla dalyje dėl tėvų pareigų teisinga Airijos teismams³⁹. Matyti, kad tokiais atvejais bylininkams būtų itin sunku įtikinti teismą nagrinėti jų ginčą grindžiant teisingumą pagal ginčo pilietybės kriterijų ir jis šiuo atveju nebus lemiamas. Vis dėlto, kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo apžvalgoje, šiuo atveju nustatant bylos teisingumą teismas gali arba atsisakyti priimti reikalavimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, arba siūlyti šalims susitarti dėl jurisdikcijos prorogacijos⁴⁰ (reglamento „Briuselis IIa“ 12 straipsnis).

Nors pagal CK 3.59 straipsnį teismas, nutraukdamas santuoką, *inter alia*, turi išspręsti ir sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos bei išlaikymo klausimus, tais atvejais, kai pagal reglamento „Briuselis IIa“ 3 straipsnį Lietuvos teismas bus kompetentingas spręsti dėl santuokos nutraukimo, klausimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, jei vaikas gyvena kitoje ES valstybėje narėje, teismas gali palikti nenagrinėtą (CPK 296 straipsnio 1 dalies 12 punktą) ar atsisakyti kelti bylą dėl šios dalies (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktą), jei nėra galimybių taikyti jurisdikcijos prorogacijos ar jurisdikcijos perdavimo taisyklių⁴¹. Taigi, jei bylos dėl santuokos nutraukimo teisingumas gali būti pagrįstas sutuoktinių bendros pilietybės kriterijumi – Lietuvos teismas gali išspręsti santuokos nutraukimo klausimą, o dalyje dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo – palikti ieškinį nenagrinėtą arba atsisakyti jį priimti. Tiesa, siekiant užtikrinti proceso efektyvumą ir koncentraciją bei geriausius vaiko interesus, siūlytina teismams dažniau pasinaudoti jurisdikcijos prorogacijos galimybe, kuri įtvirtinta reglamento „Briuselis IIa“ 12 straipsnyje. Tokiu

³⁹ 2015 m. kovo 13 d. Šiaulių apylinkės teismo nutartis civilinėje byloje Z. S. prieš V. M., bylos Nr. 2-3249-883/2015.

⁴⁰ 2015 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga, p. 35.

⁴¹ Ten pat, p. 40.

būdu ir pilietybės kriterijus gali nulemti bylos teisingumą.

Pažymėtina, kad jurisdikcijos prorogacija – tai instrumentas, kuris leidžia teismui, turinčiam jurisdikciją nagrinėti santuokos nutraukimo bylą pagal įprastines jurisdikcijos taisykles, bet neturinčiam kompetencijos spręsti dėl tėvų pareigų, nagrinėti kartu abu klausimus. Jurisdikcijos prorogacija yra išimtis iš bendrųjų jurisdikcijos taisyklių, kurią įtvirtina reglamento „Briuselis IIa“ 12 straipsnis. Be to, jurisdikcijos prorogacija nėra tik santuokos nutraukimą nagrinėjančio teismo jurisdikcijos praplėtimas nagrinėti reikalavimus dėl tėvų pareigų, tai yra bendrosios jurisdikcijos taisyklės išimtis, kuri gali būti taikoma ir kitais atvejais, jei tai atitinka tam tikrus kriterijus (pavyzdžiui, su vaiku susijusi valstybė, kaip antai ir vaiko pilietybės kriterijus). Svarbu pabrėžti tai, kad jurisdikcijos prorogacijos taikymas neatima galimybės ginčo šalims remtis jurisdikcija pagal bendrąsias taisykles⁴².

IŠVADOS

1. Nors daugeliu atvejų Europos Sąjungos civilinio proceso teisėje ginčo šalies pilietybė ir neįtakoja praktiškai jokios reikšmės nustatant ginčo jurisdikciją, tačiau santuokos nutraukimo, separacijos bei santuokos pripažinimo negaliojančia bylose pilietybė yra savarankiškas kriterijus nustatant bylos jurisdikciją.

2. Pilietybės kriterijus nustatant teismų jurisdikciją santuokos nutraukimo, separacijos ar santuokos pripažinimo negaliojančia bylose turi tokią pat reikšmę, kaip ir įprastinės gyvenamosios vietos bei kiti reglamento „Briuselis IIa“ 3 straipsnyje įtvirtinti kriterijai.

3. Lietuvos teismai savo praktikoje iš esmės teisingai taiko pilietybės kriterijų sprenddami jurisdikcijos klausimą pagal Europos Sąjungos reglamento „Briuselis IIa“ 3 straipsnio reikalavimus ir jokių rimtesnių problemų šiuo požiūriu Lietuvoje neįkyla.

⁴² Magnus U., Mankowski P. et al. Brussels IIbis Regulation. Sellier European Law Publishers, 2012, p. 148. Plačiau apie jurisdikcijos prorogaciją žr. 2015 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga, p. 42–49.

LITERATŪRA

I. Europos Sąjungos teisės aktai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

1. 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters (consolidated version) // Official Journal, C 27, 26/01/1998, p. 1–33.
2. 1998 m. gegužės 28 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka, pripažinimo bei vykdymo // Oficialusis leidinys, C 221, 16/07/1998.
3. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo // Oficialusis leidinys, L 160, 30/06/2000, p. 19–36.
4. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // Oficialusis leidinys, L 12, 16/01/2001, p. 42–64.
5. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 // Oficialusis leidinys, L 338, 23/12/2003, p. 243–271.
6. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje // Oficialusis leidinys, L 7, 10/01/2009, p. 1–79.
7. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.
8. 2016 m. birželio 24 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/1103 // Oficialusis leidinys, L 183, 08/07/2016, p. 1–28.
9. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija), COM (2016) 411 final, 30.06.2016. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0411&from=EN>.
10. 2017 m. birželio 14 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo nutartis byloje *Todor Iliev prieš Blagovesta Ilieva*, bylos Nr. C-67/17.

II. Lietuvos Respublikos teisės aktai ir teismų praktika

11. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

12. 1994 m. balandžio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 29-524.
13. 2000 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 49-1424.
14. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
15. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
16. 2004 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 38-1236.
17. 2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 118-5564.
18. 2012 m. gegužės 18 d. Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje *P. G. prieš A. G.*, bylos Nr. 2S-1039-464/2012.
19. 2015 m. kovo 13 d. Šiaulių apylinkės teismo nutartis civilinėje byloje *Z. S. prieš V. M.*, bylos Nr. 2-3249-883/2015.
20. 2015 m. rugsėjo 1 d. Panevėžio apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-552-198/2015.
21. 2015 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga.

III. Mokslinė literatūra

22. *Erecinski T., Ciszewski J.* Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Warszawa, 2004.
23. *Geimer R.* Internationales Zivilprozessrecht. Koeln, 2005.
24. *Magnus U., Mankowski P. et al.* Brussels IIbis Regulation // Sellier European Law Publishers, 2012.
25. *Marianne A.* Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSU und autonomen IZPR/IPR // IPRax, 2006, Heft 2.
26. *Rauscher T.* Europäisches Zivilprozessrecht. Muenchen, 2004.

IV. Kiti šaltiniai

27. Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy. Pod red. A. Wróbla. Zakamycze, 2005.

Professor dr. Vytautas NEKROŠIUS
Law Institute of Lithuania
Dr. Kristina PRANEVIČIENĖ
Law Institute of Lithuania

CITIZENSHIP AS THE CRITERION JUSTIFYING JURISDICTION IN DIVORCE CASES UNDER THE EU LAW

Summary

In this article the citizenship as the criterion justifying jurisdiction in divorce cases under the European Union law is analysed. Within the European Union the main instrument for hearing such cases is Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 (abbreviated as Brussels II a regulation). The authors seek to answer the question whether the institute of citizenship can be a sufficient criterion to justify the jurisdiction of the courts of a Member State of the European Union in divorce matters. Analyzing the case law of the Republic of Lithuania, identifying the main problems arising from the examination of divorce cases, which have an element of the European Union, ways for their solution are proposed. Firstly, the authors describe main legal instruments which are applicable in the European Union divorce cases. Secondly, brief introduction to the international and Lithuanian legal acts which regulate the international divorce is given. Thirdly, the criterion of the spouses' citizenship and its significance is described based on the abovementioned legal acts and the jurisprudence of the Constitutional Court of Republic of Lithuania. Lastly, the authors give examples on the application of citizenship criterion in the Lithuanian case-law, enshrine the problems arising from such cases and give the proposals how to solve such problems.